

O‘SMIRLARNING OILAVIY HAYOT VA UNDAGI NIZOLI VAZIYATLARGA NISBATAN IJTIMOIIY USTANOVKALARINI O‘RGANISH NATIJALARI

*Ahmadov Shohruh Rahmatullo o‘g‘li
Buxoro davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘smirlarda nizolar to‘g‘risidagi ijtimoiy tasavvurlar darajasini aniqlovchi ijtimoiy-psixologik usul va so‘rovnomalardan foydalanilgan. Bundan tashqari ushbu ishimizda bolalarda oilaviy qadriyatlarga nisbatan ijobiy, pozitiv bahoni shakllantirish bilan bir qatorda, unda ro‘y beradigan ayrim ziddiyatlar, bahslar va nizolarga nisbatan xolis, adekvat yondoshuvlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: oilaviy munosabatlar, oilaviy sikl, destruktiv, avtoritarizm, metodologiya, ong, qobiliyat, konflikt, genogramma, ijtimoiy qutb.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ УСТАНОВОК ПОДРОСТКОВ В ОТНОШЕНИИ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ И КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ В НЕЙ

*Ахмадов Шохрух Рахматуло угли
Бухарский государственный педагогический институт учитель*

Аннотация: В данной статье использованы социально-психологические методики и анкеты, определяющие уровень социальных представлений о конфликтах у подростков. Кроме того, в данной работе проанализированы объективные, адекватные подходы к формированию у детей позитивной, позитивной оценки семейных ценностей, а также к некоторым конфликтам, спорам и конфликтам, которые в ней происходят.

Ключевые слова: семейные отношения, семейный цикл, деструктивность, авторитаризм, методология, сознание, способности, конфронтация, генограмма, социальный полюс.

THE RESULTS OF THE STUDY OF SOCIAL RAZORS OF ADOLESCENTS IN RELATION TO FAMILY LIFE AND CONFLICT SITUATIONS IN IT

*Ahmadov Shohruh Rahmatullo o‘g‘li
Bukhara State Pedagogical Institute teacher*

Annotation: This article uses a socio-psychological method and questionnaires that determine the level of social perceptions of conflict in adolescents. In addition, in this work, in addition to the formation of a positive, positive assessment of family values in children, impartial, adequate approaches to certain conflicts, arguments and conflicts that occur in it were analyzed.

Key words: family relationships, family cycle, destructive, authoritarianism, methodology, mind, ability, conflict, genogram, social pole.

Kirish. Psixologiya fanida oilaviy nizolarni o‘rganishga jalb qilish zarurati quyidagi qarama-qarshilik bilan belgilanadi: bir tomondan, zamonaviy oila yadroga moyillik bilan ajralib turadi, bu keksa a‘zolar oilasida ishtirok etishning pasayishiga va natijada avlodlarning hayotiy tajribasini o‘z farzandlari va nabiralarga o‘tkazish jarayonining uzilishiga olib keladi. Natijada, oila va undagi munosabatlar tizimiga bo‘lgan qarashlar turli xil oila a‘zolari orasida tubdan farq qiladi.

Boshqa tomondan, Dudina.S.Y ta‘kidlaganidek, iqtisodiy vaziyatni beqarorlashtirish davrida global iqtisodiy inqiroz oqibatlarini bartaraf etish uchun yadro oilalarini kengaytirilgan oilalarga birlashtirish tendentsiyasi mavjud.

Shuni alohida ta‘kidlash joizki, oilaviy munosabatlar har doim ham bir tekisda silliq, risoladagidek kechavermaydi. Uy-ro‘zg‘or yumushlarini ado etish, er-xotinlik burchlari, ota-onaning farzandlar oldidagi majburiyatlari, farzandlarning kattalar oldidagi huquq va burchlarini ado etish jarayonida murakkab rollararo muomala va muloqot jarayonlari kechadiki, ularning deyarli barchasida shaxsiy va ijtimoiy manfaatlar to‘qnashadi, ayrim xolatlarda fikr va qarashlardagi ziddiyatlar, qarama-qarshiliklar, kelishmovchiliklar, anglashilmovchiliklar shaxslararo nizolar tarzida namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili.

Psixologiyada turli avlodlar vakillari o‘rtasidagi munosabatlar muammosi bilan Alyoshina Y. E,

Dudina S.Y., Drujinin V. N, Spivakovskaya A.S., Stolin V.V. Shneyder L.B, Eidemiller E.G. va boshqalar shug'ullanishgan. ammo shuni ta'kidlash kerakki, psixologik fanda faqat oilalararo munosabatlarning ayrim jihatlari ushbu sohadagi tizimli bilimlar o'rganilmoqda hali ishlab chiqilmagan.

Psixologik adabiyotlarda tarbiyaviy funktsiyani amalga oshirishda turli xil oila a'zolari o'rtasidagi konstruktiv munosabatlarning alohida o'rni qayd etilgan. Dudina S.Y., Zotova L. E, Kraeva M. yu., Litvinova O. V, Rahmanina I. N va boshqalarning asarlarida o'smirning shaxsini shakllantirishda oila a'zolarining o'zaro ta'sirining roli qayd etilgan.

Hozirgacha soha mutaxas-sislaridan ko'pchiligi oila muammolarining qator qirralarini o'z ilmiy izlanishlarida o'rganganlar. O'smir yoshli bolalarda oilaviy nizolarga alo-qador ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishi masalasi xorijlik ayrim psixologlar, xususan, D.Mayers, V.Kvinn, F.Zimbardo va boshqalarning tadqiqotlarida qisman yoritib berilgan. Shuningdek, umuman ijtimoiy tasavvurlar muammosi G.M. Andreyeva, S. Moskovisi, J.Jodyelyet, L.C.Kovar, P.S. Rosendlatt kabi rus hamda fransuz olimlari tomonidan ham muayyan darajada o'rganilgan. Shuningdek, oilaviy munosabatlar va ularning bolalar ruhiya-tiga ta'siri haqida ko'plab xorijlik olimlar o'rganishgan.

XX asrda yuz bergan insoniyatning yuksak darajada rivojlanishi, ya'ni ilmiy texnika taraqqiyoti, odamlardagi ma'lumotlilik darajasining o'sishi, ayollarning ishlab chiqarish faoliyatiga jalb qilinishi kabi qator voqealar oila-nikoh jarayonlariga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmadi. Shu sababdan ham respublikamizda boshqa mamlakatlar qatori oila-nikoh borasida muayyan muammolarining paydo bo'lishi, shaharlarda tug'ilish sur'atlarining kamayishi, nizoli va notinch oilalar toifasining paydo bo'lishi va rasmiy nikohlar barbod bo'lishi xolatlarining ko'payishi, oilalarning nuklearlashuvi (nuklear – er-xotin va bolalardan iborat bo'lgan oilalar), noto'liq oilalarning ortishi kabilar kuzatilmoqda.

Shu bois ham, hozirgi vaqtda oila mustahkamligi dolzarb muammo-lardan biri hisoblanib, soha mutaxassislarining diqqat e'tiborini o'ziga jalb qilib kelmoqda.

XX asrning boshida Amerikada o'tkazilgan qator izlanishlar asosida, bola ijtimoiylashuvi jarayonida otaning o'rniga xos bo'lgan quyidagi umumiy sifatlar qayd etildi:

- Otasiz bolalar sonining ortib borayotganligi, oilada otaning kam bo'lishi;
- Ota bilan bola o'rtasidagi muloqotning onanikiga nisbatan sezilarli darajada kamligi;
- Pyedagogik nuqtai nazardan otalarning bilimsizligi, malakasizligi;
- Bolaga, ayniqsa, kichik yoshlilarga g'amxo'rlik qilish malakalasining otalarda kamligi va unga bo'lgan sovuqqon munosabat, layoqatsizlik.

Bu fikrga qo'shiluvchilarning soni sekin-astalik bilan G'arbiy Yevropa va yapon mutaxassislari orasida ham ortib bordi. Ular ham oila va uning tashqarisida ota va ona bajarayotgan faoliyatning, bolasi tomonidan idrok qilinishini o'rganishlari asosida, otaning mavqei tobora pasayib borayotganligini aniqlashga muvaffaq bo'lganlar. Ona otadan farqli ravishda, oila yumushlarini ko'p bajaruvchi, mehnatkash kishi sifatida idrok qilinadi. Otaning ko'chada bandligi mazmunidan bexabar bola, uyda uning kam faoliyat yuritayotganligi bois, oilaviy munosabatlardagi o'rni va mavqeni pastroq his qiladi.

Albatta, bu o'zgarishlar hozirgi davrdagi ota-onalar va bolalarning o'zaro munosabatlarida ham ma'lum yangilanishlar ro'y berayotganligini ko'rsatadi. Ajralishlar sonining ko'payishi, xususan, ota yoki ona individualligi ortib borayotgan hozirgi davr, tabiiyki, bola ongidagi nizolar to'g'risidagi tasavvurlarning almashinib borishini ta'minlaydi.

Shuningdek, ota-onasiz qolgan, yoki ulardan biri bilan birgalikda yashayotgan bolalar tasavvurlarining shakllanish jarayonida ham tom ma'nodagi muammolar mavjuddir. Lekin farzandlari bilan yolg'iz qolgan otalardan iborat noto'liq oila kam o'rganilgan. Masalan, Angliyalik T.Xipgreyv ma'lumotlariga ko'ra, yolg'iz ota-onalarning 12 foizinigina otalar tashkil etarkan.

Ma'lumki, yolg'iz ona hamda otalarga xos bo'lgan umumiy va farqli jihatlar mavjud bo'lib, ular quyidagilardir:

- a) ikkala holat ham kattalarning o'z ijtimoiy muhitini, odamlar bilan muloqot doirasini toraytirishga sabab bo'ladi;
- b) ikkala holatda ham oilada bolaga nisbatan ancha yumshoq va demokratik munosabat ustuvor bo'ladi;
- v) yangi nikoh qurish murakkablashib, uning asosiy sababchisi – farzandlar hisoblanadi.

Bundan tashqari I.S. Kon, konfliktsiz o'zaro munosabatlarning tabia-tini o'rganib, uni maxsus shkala

sifatida tasvirlaydi. Uning fikricha, bu shkalaning bir tomonida iliq, samimiy, yaqin munosabatlar bo'lsa, ikkinchi tomonida uzoq, sovuq, nizoli munosabatlar yotadi.

I.S. Kon kitobning "Bolalar va jamiyat", deb nomlangan bobida, bola ijtimoiylashuvi jarayonining oilaviy o'zaro munosabatlar bilan uzviy bog'liqligini asoslab bergan. Shuningdek, u turli madaniy-ma'rifiy muhitda bola tasavvurlari va ongining shakllanishini, "samimiyat – qattiqqo'llik" tamoyillarini namoyon bo'lishini etnopsixologik jihatdan tahlil etgan. Uning fikricha, har bir millatga xos bo'lgan farzand tarbiya-sidagi qattiqqo'llik, talabchanlik bolaning ijtimoiylashuviga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Muallifning ta'kidlashicha, faqatgina yaponlarga xos bo'lgan psixologiyada, bola tarbiyasi jarayonida ota-ona tomonidan beriladigan jazodan ko'ra, rag'batlantirish holati ko'proqdir.

Xulosa

O'smir yoshidagi bolaning oila, u bilan bog'liq qadriyatlar va oilaviy munosabatlar haqidagi bilimlari majmuasi hamda ularni shakllanganlik darajasi oilaviy nizolar haqida ijtimoiy tasavvurlar paydo bo'lishining muhim shartidir;

Nizolarning shakllanishiga oid tasavvurlar o'zgarimas, qotib qolgan psixologik ko'rsatkichlar bo'lmay, balki o'zgaruvchan, dinamik xususiyatga ega parametrlar hamdir;

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Bubnova, S.S. Shaxsning qadriyat yo'nalishlari psixologiyaning ko'p o'lchovli chiziqli bo'lmagan tizimi sifatida / S.S. Bubnova. // Psixologik jurnal, 1999 yil, 20-tom, 5-son. - 38-44-betlar.

Vishnevskiy, A. G. Rus oilasining evolyutsiyasi / A. G. Vishnevskiy // Ekologiya va hayot. - 2008. - No 8. - B. 8-13.

Darmodekhin S.V., Elizarov V.V. Oila va oila siyosati muammolari. / S.V. Darmodexin V.V. Elizarov V.V. // Ijtimoiy-siyosiy jurnal. -2010 yil. - № 10. - B.46-52.

Zritneva, E. I. Zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitlarda bo'lajak oilaviy odamni tarbiyalash / E. I. Zritneva // TRTU yangiliklari. - 2006. - No 1(56). -BILAN. 3-8.

Chaldini R. Psixologiya vliyaniya / Per. s angl. SPb.: Piter, 2000.– S. 9.

Fitrat A. Oila yoki oila boshqarish tartiblari. // Ma'sul muharrir: D.A. Alimova. Tarj.: Sh. Vohidov / – T.: "Ma'naviyat", 1998. –B. 112.